

Özgürlük – Güvenlik İkileminde Teknolojik İzleme ve Kayıt Araçlarının Özel Hayatın Gizliliğine Etkisi

Öğr. Gör. Veysel DİNLER

Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
veyseldinler@hitit.edu.tr – www.veyseldinler.com

Özet

Teknolojik araçlar hayatımızın her alanında kolaylıklar sağladığı gibi, özellikle güvenlik sağlayıcılar için suç önleme ve suçları aydınlatma bakımından önemli kolaylıklar sağlamaktadır. Bugün birçok izleme ve kayıt aracı, suç işleme düşüncesinde olanları caydırdığı gibi, meydana gelen bir suçla ilgili deliller elde edilmesinde de yaygın ve etkili şekilde kullanılmaktadır. Bunların başında MOBESE kameraları, bankamatik ve kredi kartı hareketleri, telefon sinyalleri, bilgisayar IP numaraları yer almaktadır. Bu tür araçlar kişilerin yerlerini, hareketlerini ve özellikle ilişkilerini belirlemede güvenlik güçlerine önemli imkanlar sağlarken; diğer yandan özel hayatın gizliliğine etki etmektedir. “Özel hayatın gizliliği ilkesini ihlal” iddiası abartılı görülmele birlikte; özel hayatın pro-teknoloji dönemden daha fazla etkilendiği de bir başka gerçektir.

Bu tebliğde, özgürlük-güvenlik ikileminde teknolojik izleme ve kayıt araçlarının özel hayatın gizliliğine etkisi, insan hakları ve özgürlükler perspektifinden ve kuramsal olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: teknolojik izleme, özel hayatın gizliliği, MOBESE, özgürlük-güvenlik ikilemi.

Giriş

“İnsan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur” Rousseau *Toplum Sözleşmesi* adlı eserinde (Rousseau, 2010: 4). Kitabını bugün yazsaydı büyük düşünür, büyük ihtimalle “insan özgür doğar, oysa her yerde gözlenmektedir” derdi. Bugün insanlık, güvenlik adına büyük bir fanusta yaşamaya zorlanmaktadır. Enformasyon teknolojileri, gözetleyicilerin görünmeden ve bilinmeden geniş kitleleri izlemesine olanak sağlamaktadır (Yıldız ve Erkul, 2006). Oysa

güvenlikten önce özel hayat vardır ve özel hayatın, güvenliği sağlama isteğine feda edilmemesi gerekir.

Özel hayat, bireysel yaşamın başkaların karışmasından uzak olarak serbestçe düzenlenmesi olarak tanımlanabilir (Erdoğan, 2007: 152). Aydınlanma öncesinde bireylerin özel hayatlarından söz etmek zordu. Özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren, bireylerin özel yaşantısının olduğu ve bunun kamusal yaşama tercih edilmesi fikri ortaya çıkmıştır (Tataroğlu, 2009:99). Özel hayatın gizliliği ve özel hayata saygı ilkeleri modern hukukta anayasacılığın gelişmesi ve insan haklarının uluslar arası hukukta korunması anlayışıyla birlikte, pozitif hukukta yer bulmuştur. Özel yaşam, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 12. maddesinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 8. maddesinde yer bulmuştur. Ayrıca 1982 Anayasasının 20. maddesi özel yaşamı koruma altına almaktadır.

Bu çalışmanın amacı, özel hayatın gizliliği ilkesiyle güvenlik amaçlı olarak devlet gücü tarafından kullanılan izleme ve kayıt araçlarının özel yaşama etkisini tartışmaktır. Bu doğrultuda öncelikle, özel hayatın gizliliğinin kapsamı üzerinde durulacak ve sonrasında teknolojik izleme ve kayıt araçlarından söz edilecektir. Daha sonra özgürlükçü anlayış ile güvenlikçi anlayış arasında bir karşılaştırma yapılacaktır.

2

Özel Hayatın Gizliliğinin Kapsamı

Doğal haklar öğretisinin gelişimiyle birlikte ortaya çıkan özel hayat hakkı, liberal düşüncedeki özerk ve özgür birey anlayışından kaynaklanır. Anglo-sakson hukukunda özel hayat kökenini mülkiyet hakkı ve bunun uzantısı olan mülkiyete gereksiz yere dokunulması anlayışından ileri gelir (Aras, 2010:52).

Özel hayat, bireyin dingin ve rahat bırakılma hakkına sahip olduğu ve kendine özgü alanı ifade eder. Bağımsızlık ve gizlilik olmak üzere iki temel unsura sahiptir (Kaboğlu, 1993:167). Bağımsızlık ilkesine göre, özel hayat, bireyin davranış ilişkilerini, tercih ve yaşam tarzını değişik biçimlerde somutlaştıran ve bireye dilediği gibi yaşama ve davranma özlemidir (Kaboğlu, 1993:167).

Özel hayat kimlik hakkını da içermektedir. Gizlilik ilkesine göre, bireyin nedensiz veya açık rızası olmaksızın gerçek adı, adresi, yaşı, ailevi durumu, boş zamanlarını değerlendirme biçimini, malvarlığı ve günlük alışkanlıklarını açıklamaması esastır (Kaboğlu, 1993:167). İşte

bu gizlilik ilkesi, özel yaşamı üçüncü kişilerin merak alanı dışında tutan ve yaşam tarzını dış müdahaleye karşı koruyan, mahremiyettir (Kaboğlu, 1993:167).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Komisyon), özel hayatı, sadece yabancı gözlerden uzak yaşamak olarak değil, aynı zamanda bireyin kendi kişiliğini geliştirme ve gerçekleştirme; diğer insanlarla ilişki kurup, bunu devam ettirme hakkı olarak görmektedir (ayrıntı için bkz. Gölcüklü ve Gözübüyük, 2002:334). Anayasa Mahkemesine (17 Aralık 1965 tarih ve E. 63/57, K. 1965/65) göre, özel hayat kişi dokunulmazlığının devamı niteliğindedir.

Sonuç olarak özel hayat, bireyin özneleşme (insan olma) hakkının (Cangızbay, 2002:47) bir sonucudur. Birey hem dış müdahalelerden uzak tutulacak, hem de kendi özünden gelen değerler ile kendini gerçekleştirmek isteyecektir. Bu ancak özel hayatın varlığı ile mümkündür.

Teknolojik İzleme ve Kayıt Araçları

Enformasyon çağı olarak nitelendirilen günümüzde, teknoloji insanların yaşamını olabildiğine kolaylaştırmaktadır. Bugün dünya giderek küçülmemekte, insanların birbirlerine ulaşması daha da kolaylaştırmaktadır. Teknoloji -bilişim suçları gibi- kriminolojide yeni alanların doğmasına yol açarken, aynı zamanda kolluk güçlerine suçların önlenmesi ve açığa çıkarılması bakımından da yeni mekanizmalar üretmektedir. Görüntü kaydını sağlayan araçlardan, internet veya diğer teknolojik araçlarla yapılan haberleşmelere ve kredi kartı yoluyla yapılan alışverişleri kaydeden cihazlardan kadar, teknoloji suçların aydınlatılmasında büyük kolaylıklar sağlamaktadır.

Teknolojik izleme ve kayıt araçlarını, iki ana kategoride değerlendirmek mümkündür. Birincisi güvenliği sağlamak amacıyla icat edilen ve geliştirilen araçlardır. İkinci grup ise, esas itibariyle insan yaşamında başka bazı kolaylıklar sağlamak amacıyla üretilmiş ve geliştirilmiş olmakla birlikte, aynı zamanda kişilerin takip edilmesini ve kayıt altına alınmasını sağlayan araçlardır.

Güvenlik kameraları hem özel sektör hem de kamu sektörü tarafından, salt güvenliği sağlamak amacıyla kullanılan araçlardır. MOBESE (Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu) güvenliği sağlama amaçlı olarak kurulmuş, sadece güvenlik kameraları değil, başka birçok bilgi alanını içinde barındıran bir sistemdir (ayrıntı için bkz. <http://mobese.gov.tr>). Güvenlik

ve MOBESE kameraları, belli bir alanda sabit ya da hareketli bir şekilde görüntü tespiti yaparak, bunların kaydını sağlar. Kameranın görüş alanına kimlerin girdiği, ne zaman bulunduğu, nereye gittiği, kimlerle birlikte olduğu, ne giydiği, saç modeli, ne taşıdığı, ne yiyip ne içtiği vs bu kaydın sağladığı bilgilerdir. Bu araçların ses kayıt özellikleri varsa, aynı zamanda bireylerin sesleri, konuşmaları ve ifadeleri de kaydolmaktadır. Alarm sistemleri de korunan mekandaki yabancı cisim ve hareketlilik tespitinde bunu takipçisine uyarı yoluyla bildiren mekanizmalardır. Alarm sistemleri çoğunlukla kayıt yapmadıklarından özel hayata müdahale ettikleri yönünde bir argüman ileri sürülemez.

Sabit telefonlar bir kimsenin hangi numara ile ne zaman ve kaç defa konuştuğu hakkında bilgi sağlayabilir. Taşınabilir telefonların sağladıkları bilgiler ise, bunun çok üzerindedir. Kişiler konuşmalar dahi telefonun yaydığı sinyaller yoluyla, taşıyıcının yerinin tespiti mümkündür. Hangi numara ile kaç kez iletişime geçildi, bunlar kayıtlanabilir.

Kredi kartı ile alışveriş son on yıllarda kitlesel olarak artış göstermiş ve plastik para kullanımı nakit kullanımın pabucunu dama atmıştır. Bununla birlikte kredi kartı ile alışveriş kişinin nerede bulunduğu, nereden alışveriş yaptığı ve hatta ne aldığı ile ilgili bilgilerin kaydedilmesini sağlamaktadır.

Kayıt araçlarıyla ilgili son olarak, e-devlet uygulamaları ve ticari firma kayıtlarından söz edilebilir. Bilgi teknolojilerinin bürokraside yaygınlaşmasıyla birlikte son yıllarda bürokraside deyim yerindeyse “e-devrim” yaşanmıştır. MERNİS (Merkezi Nüfus Kayıt sistemi), ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi), SEÇSİS (Seçmen Bilgi Sistemi), TAKBİS (Tapu Kadastro Bilgi Sistemi), İLSİS (Milli Eğitim Müdürlükleri Yönetim Bilgi Sistemi) gibi çok sayıda kamusal hizmet sistemlerinden söz etmek mümkündür (Tataroğlu, 2009:103). Ayrıca birçok ticari firma müşterilerine ait bilgileri kendi sistemlerinde kaydetmektedir.

Özel Hayat Hakkı – Güvenlik İkilemi

Güvenliği sağlamak amacıyla teknolojik izleme ve kayıt araçlarına başvurmak, toplumsal güvenliğin ve huzurun sağlanması bakımından önemli görülebilir. Bu araçlar gerek önleyicilik, gerekse suç gerçekleşikten sonra suçu işleyene ve suç delillerine ulaşma bakımından önemli bir işleve sahiptir. Buna karşın bu araçların yoğunlukla kullanılmaya başlanması, özel hayata ilişkin bilgilerin de kaydedilmesini ve ilgisiz kimselerce

bilinebilmesine olanak sağlamaktadır. Daha da ötesi bu araçların yaygın olarak kullanımı, bireylerin özgür tercihte bulunmalarına ket vurmaktadır.

Tablo-1’de izleme ve kayıt araçlarına bakışta güvenlikçi paradigma ile özgürlükçü paradigma karşılaştırılmıştır. Suç önleme ve suçu aydınlatmaya yönelik önemli argümanlar ileri sürülebilmekle birlikte, bunun karşısında özgürlüğe ilişkin savunmalar ileri sürülebilir.

Tablo 1: İzleme ve kayıt araçlarıyla ilgili güvenlikçi – özgürlükçü paradigmanın karşılaştırılması

İzleme/Kayıt Niteliği	Güvenlikçi Bakış Açısı	Özgürlükçü Bakış Açısı
Güvenlik Kameraları ve MOBESE	1- Suç işleme düşüncesinde olanların önüne geçmek 2- Suç işleyenlerin kimler olduğunu tespit etmek ve suç delillerine ulaşmak (kim, nerede, nasıl, neyle, hangi, kaç vb soruları cevaplamak)	1- İnsanın kendini özgürce ifade etmesini ve gerçekleştirmesini engellemek 2- Suçluları tespit etmeye çalışırken, ilgisiz insanların özeline girmek 3- Bireysel tercihlerin başkalarınca bilinmesi
Haberleşme araçları (posta, telefon, telsiz, e-posta vb)	1- Suç işleme düşüncesinde olanların haberleşme araçlarının sağladığı kolaylığın önüne geçmek 2- Suç işleyenlerin kimler olduğunu tespit etmek ve suç delillerine ulaşmak (kim, nerede, nasıl, neyle, hangi, kaç vb soruları cevaplamak)	1- Haberleşme araçlarına karşı endişeli yaklaşım sebebiyle bu araçları yeterince verimli kullanmama 2- Suçluları tespit etmeye çalışırken, ilgisiz insanların özeline girmek 3- Bireysel tercihlerin başkalarınca bilinmesi
Kredi kartı ve diğer ticari kayıtlar	1- Suç işleyenlerin kimler olduğunu tespit etmek ve suç delillerine ulaşmak kim, nerede, nasıl, neyle, hangi, kaç vb soruları cevaplamak)	1- Bireysel tercihlerin (ahlaki, siyasi, felsefi, cinsel vs) bilinmesi 2- Bireysel harcama miktarının tespitiyle bireysel bilgilerin bilebilmesi
E-Devlet ve ticari firma kayıtları (nüfus, adres, aile, mal varlığı bilgileri vb)	1- Bireylere kolaylıkla ulaşma isteği 2- Suç işleyenin kaçmasını önlemek 3- Mahkeme veya idari bir kuruluşun vereceği olası “mal varlığı dondurma kararı”na karşı tedbirli olmak	1- Bireysel bilgilere ve özel alana kolaylıkla ulaşılabilmenin getirdiği psikolojik baskı ve kendini gerçekleştirme isteğine ket vurma 2- Özel bilgileri içeren kayıtların kötü amaçlarla kullanılmasına yönelik endişe

Tablo-2’de ise, izleme ve kayıt araçlarının sağladığı toplumsal yarar ile özel hayata müdahale nedeniyle verdikleri bireysel ve toplumsal zarar karşılaştırılmıştır.

Tablo 2: İzleme ve kayıt araçlarıyla ilgili yarar – zarar karşılaştırılması

Yarar	Zarar
Takip edildiği izlenimi vererek kişilerin suç işlemesini önlemek	Her an takip edildiği izlenimi sebebiyle bireylerin kendilerini gerçekleştirmesini ve bireysel tercihlerini yaşamasını engellemek
Olası bir olayın failine ulaşmak	Olası bir olayın failine ulaşmak için binlerce başka insanın görüntülenmesi ve kaydedilmesi
Suç delillerine ulaşmak	Suç delillerine ulaşılırken, bireylerin özel tercihlerini (belli bir zamanda belli bir yerde bulunma ve belli kişilerle görüşme isteği) ilgili kişilerin isteği dışında bilebilme
Adaletin sağlanmasıyla toplumda adalet duygusunun geliştirilmesi	Adaletin gerçekleştirilmesine çalışılırken, kimi zaman başka bireylerin özel bilgilerine veya yasak delil sayılabilecek bilgilere ulaşmak suretiyle, adalet duygusunu incitilmesi.
İzleme ve kayıt araçları sayesinde suçların azaldığı veya kolay aydınlatıldığı izlenimi vererek, toplumda huzur ve güven duygusunu geliştirmek	İzleme ve kayıt araçlarının bireyleri bastırmaya ve kontrol altına tutmaya çalıştığı düşüncesi sebebiyle devlete ve topluma karşı güvenin azalması.

Her yararlı şeyin aynı zamanda zararlı olduğu ileri sürülebilir. Başka bir deyişle her yararlı şey suiistimal edilerek, kötüye yorumlanabilir. Zaten bu suiistimallerin varlığı nedeniyle, Türkiye’de önemli insan hakları ihlallerinin başında özel hayatın gizliliğine müdahale gelmektedir. Özel hayatın mahremiyetini ihlal eden yasadışı kayıtların kamuya ulaştırılmasının önüne geçilememiş olması, sorumluların yargıya getirilememesi, bu sorunun en kısa ve öz tarifidir (Mazlum-Der, 2010: 25).

Özel hayat karşısında güvenlik zaafa mı uğratılmalıdır? Başka bir deyişle güvenliğin sağlanamaması bireylerin özel hayatlarına ayrıca tehdit oluşturmaz mı? Bu sorulara, güvenliğin sağlanması lehinde cevaplar verilebilir. Ancak öncelikle suiistimleri önlemek veya özel hayata müdahaleyi en aza indirecek stratejiler geliştirilmelidir. Buna yönelik olarak şu öneriler ileri sürülebilir:

- İzleme ve kayıt araçlarının özel hayat ve bireysel tercihlere en az müdahale edecek şekilde kullanılması. (Örneğin, MOBESE kameralarının apartman penceresi, balkon vb yerleri göstermeyecek şekilde kurulması)
- Bu araçları kontrol edenlerin sık sık denetlenmesi ve özel çıkarlar amacıyla kullanılmasının önüne geçilmesi. (Örneğin, buradan elde edilen bilgilerin menfaat karşılığı paylaşılmaması veya özel dedektiflik gibi bir amacı hizmet etmemesi)
- Bu araçlarla elde edilen kayıtların uzun süre tutulmadan, belli aralıklara silinmesi.
- Bu araçlardan elde edilen bilgilerin masumiyet karinesi ihlal eder şekilde kullanılmaması. (Örneğin, hırsızlık yaptığı henüz kesinleşmeden, insanların yüzlerinin “hırsız” sıfatıyla birlikte anılmaması gerekir)
- Bu araçlarla elde edilen bilgilerin, suçu aydınlatmak amacı dışında medya ile paylaşılmaması. (Örneğin trafik kazalarındaki komik görüntüler, başkaları için acı veriyor olabilir. Başka bir örnekte ise, bir ilahiyat profesörünün kaldığı otelde pornografik yayımlar izlediği, kredi kartı kayıtlarından öğrenilmiş ve bu bir süre ülke gündeminde yer almıştı)

Sonuç olarak, izleme ve kayıt araçlarının suç önleme ve aydınlatmada, yani adalet ve güvenliğin sağlanmasında yararı inkar edilemez. Ancak aşırı ve kötüye kullanım, ekonomide ve sosyal alanda giderek küçülen devlet anlayışıyla bağdaşmayacaktır. Vatandaşlarını özgürlük iklimine kavuşturmayı hedefleyen bir devletin, Orwel’in *1984* kara ütopyasında olduğu gibi “büyük ağabey bizi izliyor” izlenimi yaratmaması veya yaşam alanımızın bir Bentham’ın kurguladığı gibi bir “panoptikon”a dönüştürülmemesi gerekir (Tataroğlu, 2009: 111-112).

Sonuç

Suç önlemek veya suçu takip etmek amacıyla kullanılan elektronik enformasyon araçları, günlük hayatımızın içine girmiş ve yaşam alanımızın bir parçası haline gelmiştir. Bu araçların, suça karşı proaktif önleyicilik etkisi yaptığında ve belki daha önemlisi suç işlendikten sonra ortaya çıkarılmasında, çok önemli yararlar sağladığı itiraz edilmez bir gerçektir. Gerçi elektronik takip ve kayıt araçlarının suçun önlenmesinde ne kadar etkili olduğu, kendilerinden beklenen yararı sağlayıp sağlamadıkları tartışmalıdır. Yine, suç sonrası

bu araçlar yüzde yüz başarı sağlandığı yönünde ciddi deliller yoktur. İşte tartışmalı olan, yararı inkâr edilemeyen bu araçların, toplumsal yarar/özel hayatın gizliliğine zarar denklemin neresinde yer aldıklarıdır.

Suçları önlemenin veya meydana gelmiş suçları aydınlatarak adaleti sağlama yoluyla temel hak ve özgürlüklerin gerçekleşmesine katkıda bulunulabilir. Bu inkâr edilemez bir gerçektir. Ne yazık ki; inkâr edilemez bir başka gerçek güvenliğin sağlanmasına yönelik mekanizmaların, özel hayatın içine girdiği, insanın mahremiyetine dokunduğudur. Yüzümüzün, bedenimizin görüntülerinin kayıt altında olması; adımızın bir yerlere yazılması, tercihlerimizin başkalarınca bilinmesi özel hayatımızı gereğinden fazla daraltmaktadır. Özelden kalması gereken ve bırakın devlet görevlilerini, başka hiç kimsenin bilmemesi gereken bilgilere kolay ulaşılması, bireylerin tercihlerini özgürce yaşabilmeleri önünde en büyük engeldir.

Temel hak ve özgürlükler krallardan çaldığımız yetkililerdir. Özel hayat ve mahremiyet alanında elde ettiğimiz kazanımları, bir başka şekilde de olsa krallara iade etmenin hiçbir gereği yoktur. Özel hayat ve mahremiyet insanoğlunun son iki yüzyıldaki kazanımlarının bir evrimidir ve güvenliğin sağlanması amacıyla da olsa kolay vazgeçilmemelidir.

8

Referanslar

Aras, Ü.Y., (2010), *İnsan Hakları Temelinde Özel Hayat Hakkının Ulusal ve Uluslararası Alanda Uygulamaları*, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul (yayımlanmamış yüksek lisans tezi).

Cangızbay, K., (2002), “İnsan Hakkı Değil, İnsan Olma (Öznelleşme) Hakkı”, *Çok Hukukluluk Laiklik ve Laikrasi, Liberte*, Ankara.

Erdoğan, M., (2007), *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*, Orion Kitabevi, Ankara.

Gölcüklü, F. Ve Gözübüyük, A.Ş., (2002), *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, Turhan Kitabevi, Ankara, 3. baskı.

Kaboğlu, İ.Ö., (1993), *Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)*, AFA Yayıncılık, İstanbul, 4. baskı.

Mazlum-Der, (2010), *İnsan Hakları Raporu*. (<http://www.mazlunderistanbul.org/pdfs/2010-turkiye-insan-haklari-raporu.pdf>, e.t. 15 Ağustos 2011).

Rousseau, J.J., (2010), *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 6. baskı.

Tataroğlu, M., (2009), “E-Devlet’te Kullanılan Gözetim ve Kayıt Teknolojilerinin Mahremiyet Üzerinde Etkileri”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 2009-1, S. 18, ss. 95-121.

Yıldız, M. ve Erkul, R.E., (2006), “Elektronik Göz ve Türkiye’de Kameralı Hayat”, 11. Türkiye İnternet Konferansı, 21–23 Aralık 2006, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Ankara. (bildiri metnine şu adresten ulaşılabilir: <http://inet-tr.org.tr/inetconf11/bildiri/97.pdf>)

http://www.anayasa.gov.tr/index.php?l=manage_karar&ref=show&action=karar&id=162&content=(e.t. 15 Ağustos 2011)